

Pravilno denarstvo

Zoran Hribar

Kritika narodno-gospodarskih osnov nas privede do spoznanja, da je pojem denarja, s kakršnim operira svet dandanes, še popolnoma nejasen. Na nejasen denaren pojem pa se nujno gradi tudi napačen denarni sistem. Naj na kratko ponovimo najvažnejše ugotovitve naše kritike.

Predmeti (karkšnikoli, n. pr. tudi zlato), ki so prešle v last, nikdar ne morejo tvoriti podlage (niso nikako kritje) denarju. Njegovo existenco marveč omogočajo in hkratu opravičujejo edinole na novo producirani predmeti. Kakor hitro je delo, ki je bilo za to produkcijo potrebno, plačano, bi morala nujno popolnoma propasti vrednost denarja, če bi se produkcija ne nadaljevala. To velja enako za stoodstotno krit, kakor tudi popolnoma nekrit denar. Denar ima pravno in samo pravno, nikdar pa ne materijelne vrednosti.

Nadalje je celotna denarna množina kot taka za narodno gospodarstvo brezpomembna, pač pa je odločilnega pomena denarna energija, ki smo jo definirali s produktom treh popolnoma ekvivalentnih faktorjev, to so: denarna množina, denarna kakovost in pa hitrost obtoka. Denarna kakovost se določa sama z razmerjem med vsemi v nekem času produciranimi dobrinami in pa vseh v istem času nastalih zaslužkov. Hitrost obtoka je količina, ki je pravtako avtomatično določljiva z razmerjem izplačil vseh zaslužkov in mezd (v nekem času) do celotne denarne množine. Napačno bi bilo pri določevanju hitrosti denarnega obtoka upoštevati tudi plačila, ki zadevajo zgolj transportni denar.

Ne moremo se na tem mestu izčrpno pečati z dokazovanjem navedenih trditev, ker bi se morali v ta namen podrobno baviti s teorijo denarnih funkcij, kar pa ni v namenu tega članka. Za prakso važno je le dejstvo, da državna uprava nikakor ne more direktno vplivati na količini, kakršni sta denarna kakovost ali pa hitrost denarnega obtoka. Ona more in mora, oziroma bi morala točno nadzirati celotno denarno množino, kajti to količino vsekakor lahko regulira tako, da se produkcija svobodno razvija in da se denarna kakovost (kupna moč denarja) po nepotrebnem ne dviga, oziroma ne ruši.

Dandanes o kakem nadziranju celotne denarne množine bodisi potom državne ali privatne uprave ne more biti govora. Nasprotno (kakor smo ugotovili) se denar, pa čeprav samo knjiženi, popolnoma poljubno in nesistematično ustvarja odnosno uničuje. Tej zmedi je treba na vsak način napraviti konec, če naj se človeštvo enkrat za vselej reši ne samo gospodarstvu kvarnih, temveč tudi skrajno demoralizujučih težav, ki jih povzročajo vedno ponavljajoča se in žal vedno rastoča konjunkturalna valovanja.

Kolikor so le-ta utemeljena v naravi gospodarstva (zaradi menjavanja letnih časov, nestalnosti mode itd.), jih sicer ni mogoče izločiti. To pa tudi ni potrebno, kajti rahlo in skoroda periodično valovanje ni nikaka nesreča, pač pa moramo z vso odločnostjo odklanjati abnormalne gospodarske depresije, kakršna je n. pr. sedanja.

Ugotoviti moramo: celotna denarna množina v državi je količina, ki zadeva posredno vse državljane, zaradi česar jo mora nadzirati in po potrebi regulirati edinole državna uprava kot zastopnica vseh državljanskih interesov. V naslednjem hočemo pokazati, na kakšen način bi bilo možno to nalogo praktično rešiti.

V to svrho si ustvarimo v mislih najprej nekak državni model, s katerim lahko poljubno eksperimentiramo. Naš model naj predstavlja svetovno državo, kjer sta (trenotno) produkcija in konsum uravnovešena, kjer razen denarja ne eksistirajo nobena plačilna sredstva in kjer se produkcijske metode ne izpreminjajo. Čim si bomo na jasnem o denarnem redu, ki naj bi veljal v takem državnem modelu, bomo lahko prišli na probleme, ki nam jih stavlja dejanska politična razkosanost sveta, razni simptomi, bolehavost gospodarskega telesa ter neprestano izpopolnjevanje produkcijskih metod.

Kakor omenjeno, mora voditi državna uprava v prvi vrsti točno kontrolo o vseh plačilnih sredstvih ter regulirati njih množino, kakor to zahteva gospodarstvo. Kontrolo o plačilnih sredstvih pa more država voditi le, če ne eksistirajo niti privatni niti državni denarni zavodi v današnjem smislu, temveč en sam državni finančni zavod (s široko razpletenim omrežjem filijal), ki naj bi bil svojim nalogam primerno razdeljen, recimo v naslednje štiri oddelke:

1. statistični urad, 2. gospodarski urad, 3. davčni urad, 4. urad za socialno oskrbo. Opisati hočemo zaporedoma funkcije posameznih naštetih oddelkov:

Statistični urad neprestano zbira gradivo, na podlagi katerega se od časa do časa celotna denarna množina po potrebi poveča ali zmanjša. Kako naj statistični urad vrši ta svoj posel, bomo podrobneje še opisali. Na tem mestu naj omenimo le, da mu je v to svrho potrebna pred vsem statistika vseh mezd in dohodkov. Kajti ti podatki prav za prav določajo potrebno denarno količino, ne pa zlato ali kakršnakoli denarna „kritja“.

Tekom tukajšnjih izvajanj bomo še opetovano naleteli na razne funkcije statističnega urada. Sedaj pa preidimo k poslovanju gospodarskega urada, ki je dokaj različno od poslovanja današnjih denarnih zavodov, dasi bi jim bil gospodarski urad nekak naslednik. Njegov pglavitni posel bi bila služba denarnih prenakazil, nekako tako, kakor jih izvršuje

n. pr. dandanes pri nas poštni čekovni urad. Denar, vplačan na tekočih računih, se ne obrestuje. Za nakazovalno službo pa ni plačevati nobenih posebnih pristojbin, temveč vsi stroški za ta posel (kakor za vse državne posle) se krijejo iz davčnih dohodkov. Vsak državljan lahko naloži svoje prihranke v tem zavodu tudi v obliki hranilne vloge, toda brez obrestno. Iz varnostnih, a tudi iz praktičnih razlogov bo marsikdo tudi vložil svoje prihranke v gospodarski urad. Če pa kdo tega ne stori, je to njegova stvar. Celotno gospodarstvo zaradi tega ne trpi nobene škode, kakor jo v podobnih primerih trpi dandanes. Seveda pa država na drugi strani zaupnega ji denarja ne nalaga dobičkanosno v kaka podjetja, ne trguje z njim, temveč ga vsaj teoretično, samo hrani.

Morda poreče kdo, da bi država na ta način utrpela mnogo škode, ker leži v njenih blagajnah ogromno mrtvega denarja. Tak pomislek je seveda popolnoma napačen. Tudi dandanes leži mnogo mrtvega denarja po denarnih zavodih, čeprav v glavnem samo knjiženega. Za praktično gospodarstvo pa je popolnoma vseeno, ali leži nerabljen samo knjiženi ali gotov denar. Seveda mora biti v drugem primeru količina gotovega denarja primerno velika. Razumeti je treba, da mora biti hitrost obtoka, in sicer pri večjem delu celotne denarne množine, zelo majhna, pa najsibo denarni sistem tak ali tak. Poglavitno je, da se država, če ne ustvarja nikakega knjiženega denarja, v denarnem pogledu osvobodi vsakega nezaupanja državljanov.

Kar se tiče državnih dobičkov je treba predvsem pojasniti, da le-ti nimajo nikakega smisla. Pojem denarnega dobička ima svoj pomen le v zasebnem življenju državljanov. Državna oblast pa dobičkov ne potrebuje in jih tudi imeti ne more. Če napravi navidezno kak dobiček, se zato najmanj v isti meri zmanjša davčna sila. Za državo prihaja v poštev edinole davčna moč državljanov, ne pa dobički kakoršnekoli vrste. V bistvu se torej državna oblast poslužuje ene in iste pravice na razne načine, ako n. pr. skuša povečati svoje dohodke z ustanavljanjem državnih podjetij itd., kar njeno upravo le skomplicira in primerno podraži. Draga uprava pa gre na račun davkoplačevalcev, zaradi česar se njihova davčna sila le slabi. V principu so torej utemeljeni edinole davčni državni dohodki.

In kako naj se podeljujejo krediti, če naj se knjiženi denar sploh ne ustvarja. Če hočemo odgovoriti na to vprašanje, moramo motriti kreditiranje v obče z dveh vidikov. Z vidika državne uprave (iz praktično-upravnega stališča) in z vidika privatnega gospodarstva. Predvsem treba ugotoviti, da država podeljevanja kreditov ne smatra za dobičkanosno kupčijo. Če tirja od svojih dolžnikov obresti, jih tirja le zato, da odvrča državljanke od nepremišljenega zadolževanja, ne pa zato, da poveča svoje dohodke. Če bi se ti vsled obrestovanja res znatno povečali, se mora zato primerno zmanjšati ostali davčni dohodek.

Nadalje se podeljujejo ev. krediti le iz davčnih dohodkov ali pa z novim denarjem. (Kdaj se sme izvršiti poslednje, o tem še spregovorimo.) Torej se knjiženi denar sploh ne ustvarja.

Današnji denarni zavodi so odvisni od kreditne kupčije. Pri državi pa, ki podeljuje kredite na opisani način, seveda o taki odvisnosti ne more biti govora. Nasprotno, država stremi za tem, da bi bilo podeljenih čim manj kreditov (namreč le kolikor so gospodarstvu neobhodno potrebni).

Dalje je osobite važnosti dejstvo, da država pri podeljevanju kreditov ni česar ne tvega. Če ji kak dolžnik ne more vrniti, kar ji dolguje (n. pr. v smrtnih primerih itd.), potem država zaradi tega ne izgubi absolutno ničesar. Točno odplačevanje dolgov zahteva država le iz pravnih ozirov. S stališča zgolj upravne tehnike pa bi odplačevanje kreditov prav lahko pogrešala. Denar namreč, ki si ga nekdo izposodi od države, v splošnem ne leži zaprt v njegovi blagajni, temveč kroži v prometu. Če naj dolžnik povrne državi svoj dolg, mora torej ta denar zopet iztisniti iz gospodarskega telesa (od konsumentov). Tako ga dobi tudi država vrnjenega posredno. Če pa se dolžniku to ne bi posrečilo, bi država dolg iztirjala direktno z davki. Za državno upravo sta enako sprejemljiva oba načina. Ni pa to vseno državljanom, ki bi morali eventualno vračati tuje dolgove. Že radi tega se državni krediti podeljujejo le v popolnoma izjemnih primerih. Redoma in načelno pa se podjetniški krediti sploh ne dovoljujejo.

Dandanes je svet tako privajen obstoječemu kreditnemu poslovanju, da smatra kredit za nekako gospodarsko nujnost. Temu pa ni tako. Vsak privaten podjetnik si more in si mora praviloma nabaviti sredstva za obstoj kakor tudi za razširitev svojega podjetja iz tekočih dohodkov. Kdor si ne bi mogel prihraniti za to potrebnega denarja, bi tem manj mogel odplačevati drag kredit. Nebroj tvrdk, med njimi tudi take, ki imajo svetovni sloves, so se povzpele do svojega stališča iz lastne moči in to je njih ponos. Toda denarnim zavodom so pri današnjem denarnem poslovanju dolžniki potrebni, dejstvo, ki je slabo vplivalo na gospodarski svet. Kreditni sistem je sicer mnogo pripomogel k razvoju gospodarstva, toda razumeti je treba, da povod temu razvoju ni bil kredit kot tak, temveč potom kredita indirektno ustvarjeni knjiženi denar. Ta je namreč povečal ne le denarno množino, temveč, kakor smo že raztolmačili, „denarno energijo“, to se pravi, ojačil je konsum. Da tega ni storil, bi v mnogih primerih razni debitorji ne mogli odplačati svojega dolga. Če pa se apriori poskrbi za to, da je konsum pri enakem številu prebivalstva najmanj vedno enak, če ne narašča (in za to v našem primeru državna uprava prav lahko poskrbi celo brez vseh kreditov), potem izgubi tudi kredit svoj pomen.

Tudi v primeru, da gre za ustanovitev novega podjetja, je največkrat kredit nepotreben. Principijalno naj se razvija vsako podjetje iz majhnih početkov. Za to potrebna sredstva pa si lahko vsak državljan prihrani sam,

kajti spričo denarnega reda, kakor ga predlagamo, sploh ne eksistirajo v državi taki državljani, ki bi bili delazmožni, toda brez primernih dohodkov. (Prostovoljno se lahko seve vsak odreče delu in dohodkom.) O tem bomo takoj še spregovorili.

V vsakem primeru sicer ne more na novo ustanovljeno podjetje pričeti s čisto skromnimi sredstvi. Tedaj pa nastane vprašanje, ali je ustanovitev takega podjetja tudi res utemeljena. Vprašanja te vrste se ne dajo šablonsko obravnavati, toda vodilo bi nas predaleč, če bi hoteli naštevati vse okolnosti, ki upravičujejo kredit, to je državno pomoč novim podjetjem. Vsekakor pa je podjetniški kredit v našem državnem modelu, kakor rečeno, le izjemna in redka zadeva, vsled česar ni težko vsakega posameznega slučaja individualno in temeljito pretresti.

Če pa država ustanavlja lastna podjetja, ne potrebuje nikakega kredita, temveč se gradbeni stroški krijejo iz davkov. Pač pa se mora tako podjetje, ko prične obratovati, vzdržati ravnotako iz lastnih sredstev kot vsako drugo. Plačevati mora davke kot vsako drugo. In če ogroža njegov obstoj bodisi privatno ali državno konkurenčno podjetje, mu država ne priskoči na pomoč. Davčna sila le naraste, če močnejše podjetje izpodrine slabejše. Razlika med privatnim in državnim podjetjem bi obstojala le v pravnem stališču vodstva in še to le prehodno. Principijelno pa bi bilo stremeti za tem, da se v vsakem primeru varuje avtonomija podjetniških uprav.

Če naj bi država (kot oblast) kratkomalo prevzela funkcije današnjih denarnih zavodov, kakor nekateri predlagajo, bi to gospodarstvu povzročilo sigurno mnogo nepravil, kajti državna uprava je mnogo preokorna, da bi mogla vršiti take posle. Pod pogoji, kakor smo jih navedli, pa država prav lahko ustreza potrebam lastnega gospodarstva brez pomoči privatnih denarnih zavodov.

Omenili smo že, da v našem modelu ni delazmožnih državljanov, ki bi bili proti svoji volji brez primernih dohodkov. Dandanes so n. pr. odpuščene delovne sile teoretično in včasih žal tudi praktično obsojene na smrt. To dejstvo ne nasprotuje samo temeljnim človečanskim pravicam, temveč tudi gospodarskim zakonom. Vsak odpuščen delavec n. pr. zmanjša konsum za ves svoj dohodek, bodisi da živi od miloščine drugih, bodisi da takoj umre.

V normalnih razmerah se delovne sile v glavnem odpuščajo iz dveh vzrokov. Ali zato, ker se denar v večji meri hrani, kakor se po drugi strani prihranki porablja (kar hitrost denarnega obtoka zmanjša), ali pa zaradi izboljšanja produkcijskih metod, tako da lahko isti posel opravlja manjše število ljudi. Abnormalno odpuščanje delovnih sil v časih gospodarskih depresij, kakršna je n. pr. današnja, pa povzroča, kakor smo že omenili, v prvi vrsti brezglavo uničevanje takoimenovanega knjiženega denarja.

Tako uničevanje za nas ni več problem, ker smo se knjiženega denarja sploh oprostili. Pač pa moramo rešiti še vprašanje eventualnega zmanjšanja hitrosti denarnega obtoka in vprašanje racionalizacije dela.

Jasno je, da mora biti vsakomur dana možnost, poljubno hraniti svoj denar, ker bi sicer ne bilo mogoče ekonomično porabljati dohodkov. Po drugi strani pa povzroča hranjenje (to je zadrževanje denarja, ker knjiženega denarja ni več), tako skrčenje produkcije, to se pravi odpuščanje delovnih sil. Kakor hitro pa bi take odpuščene delavce prevzela država in jih plačevala z novim denarjem (v višini njih dosedanjih prejemkov), dokler jih privatno gospodarstvo znova ne potrebuje, bi odpadel kvarni vpliv zadrževanega denarja popolnoma. Dokaže se lahko, da se na ta način poveča celotna denarna množina točno v obratnem razmerju, kakor po drugi strani pade hitrost obtoka. Navedena oskrba odpuščenih delavnih sil je le teoretično pravilna. Praktično pa po večini hranjenje denarja sploh ne povzroča nikakih redukcij, kajti neki statični zakon že sam skrbi zato, da si držijo prihranki in poraba prihrankov nekako ravnovesje. Če pa bi se to ravnovesje kedaj porušilo, so vedno najpreje prizadete denarne rezerve (prihranki) in redukcije nastopajo šele v drugi vrsti. V poslednjem primeru bi se v praksi reduciranci morali plačevati le iz davčnih dohodkov države. Zaposlitev takih začasnih državnih nastavljenecov, za katero skrbi gospodarski urad, ni težak problem, ker ni potrebno, da bi bilo njih delo tudi rentabilno. Nerentabilnih del pa je možno preskrbeti, kolikor jih kdo hoče.

V primeru redukcij zaradi izboljšanih produkcijskih metod bi se morali reduciranci tudi teoretično plačevati izključno iz davčnih dohodkov. Problem izpopolnjevanja produkcijskih metod s tem seveda v celoti ni rešen. Rešena je le računsko-gospodarska, ne pa tudi socialna in kulturna stran tega vprašanja, ki jo bomo še obravnavali.

Naš državni model si nadalje mislimo tako urejen, da se vsako zadolževanje avtomatično izločuje. Nikomur se sicer ne prepoveduje posojati ali izposojati si denar celo na poljubne obresti, toda zakon ščiti upnika le glede na posojeno svoto. Obresti se plačujejo prostovoljno. Tudi vrednostni papirji vseh vrst v principu niso dovoljeni. Lahko se namreč uporabljajo kot plačilno sredstvo. Država pa more nadzirati le denar, ki ga sama izda, zaradi česar tudi ne trpi plačilnih sredstev razen denarja. Tako bi n. pr. ne bilo več delniških družb, ker bi ne bilo več delnic. Nikomur bi sicer ne bilo prepovedano razpečavati delnice, toda kupcev zanje najbrž ne bi bilo več, ker bi prodajalec delnic po zakonu ne bil dolžan plačevati nikakih dividend, pač pa bi moral na zahtevo delničarja odkupiti delnice po prvotni (ne pa po nižji ali višji) nominalni vrednosti. Iz praktičnih razlogov bi se dalje pri plačevanju odnosno nakazovanju večjih vsot lahko uporabljali tudi neke vrste ček. Toda tak ček sme krožiti v prometu le, če ustrezajoča svota denarja med tem neprestano leži v državni blagajni.

Tako bi bile v glavnih obrisih opisane vse funkcije gospodarskega urada. Preiti hočemo k poslovanju davčnega urada.

Davki so načelno edini vir državnih dohodkov. Vsi drugi eventualni dohodki se smatrajo kot predhodni in slučajni viri. Država lahko dviga svoje dohodke le, če skrbi po svoji moči za to, da se dvigne davčna sila. Dandanes ne skrbi zanjo nobena država na svetu, ne ker bi tega ne hotela, temveč ker tega spričo danes veljavnega denarnega reda ne more. Vrhu tega ostajajo v času težkih gospodarskih depresij vsi napor fiskusa, preskrbeti državi potrebnih sredstev, iluzorni. Če ne bi bili te vrste napor tako žalostni, bi bili pravzaprav smešni. In vendar ni povoda, da prihajajo uprave vsaj velikih in gospodarsko močnih držav v zadrege, če ne dajo povoda zunanji vplivi, kakor vojne ali velike naravne katastrofe itd.

Glede načina obdavčevanja naj bi veljalo naslednje načelo. Razmerje vseh blagovnih cen naj ostane pri poljubni obdavčitvi neizpremenjeno. To se pravi, če se davki povišajo ali znižajo, naj cene vsem produktom linearno naraščajo odnošno padajo (samo načelno). Dokaže se lahko, da je dosežen ta cilj z linearnim obdavčenjem vseh dohodkov in mezd, razen onih državnih nameščencev. Progresivno obdavčenje dohodkov je popolnoma napačno, kajti s progresivnim obdavčevanjem se ne dosega željeno izenačenje dohodkov, če ne skrbi zanj že prosta konkurenca. Ta pa skrbi zato tudi brez pomoči davkov.

Kakor omenjeno, vodi statistični urad evidenco vseh mezd in dohodkov. Statistika vseh mezd mora biti točna in to je praktično tudi lahko doseči. Dohodki gospodarsko neodvisnih stanov pa se vsekakor ne morejo absolutno točno statistično zabeležiti. Pač pa približno, na podlagi navedb prizadetih, kakor tudi s pomočjo neke kontrole državne oblasti, slično kakor se to vrši tudi dandanes.

Davek bi se pobiral na tale način. Višina letnega državnega proračuna je poznana, torej tudi davčna vsota, ki odpade na mesec, tromesečje ali na kak drug termin. Ravnotako je znana tudi vsota vseh dohodkov, ki odpadejo na te termine. Na ta način je mogoče izračunati davčni odstotek. Davčni odstotek bi bil torej splošno znana in le majhnim izpremembam podvržena številka, zaradi česar bi bilo davek mogoče zelo preprosto kalkulirati. Vsak podjetnik bi moral v svoji kalkulaciji mezdnih postavki pribiti še davčni odstotek in s tem bi bil davek pravilno vkalkuliran. Pravilno bi pri postavki lastnega dobička seveda ne smel prišteti še davčnega odstotka. Toda v tem oziru ne izvaja oblast nobene kontrole, ker ne bi ista bila samo dvomljiva, temveč tudi predraga. Sicer pa to tudi ni potrebno, ker prosta konkurenca na splošno že sama skrbi za omejevanje neprimerno visokih dohodkov.

Treba je še upoštevati, da bi bilo sploh potrebno voditi evidenco o dohodkih gospodarsko neodvisnih ljudi, če bi vsak izmed njih pri enakih

dohodkih zaposljeval tudi isto število ljudi. Kajti v tem primeru bi bilo pač vseeno, če bi se upoštevale samo mezde in bi bil zato davčni odstotek nekoliko višji ali pa če bi se upoštevali vsi dohodki in bi bil zato davčni odstotek nekoliko nižji. Ker pa število zaposlenih ljudi ni vedno sorazmerno dohodkom gospodarsko neodvisnih ljudi, je treba te upoštevati pri obdavčenju. Vsekakor pa majhne netočnosti v tem pogledu niso nikaka nesreča.

Važno pri opisanem davčnem postopku pa je dejstvo, da bi tako odpadle mnogobrojne davščine, kakršne so dandanes uvedene skoro po vsem svetu, ter bi bilo vse opravljeno z enim samim, to je dohodninskim davkom. Samo ta davek je utemeljen, dočim pomeni vsak drugi le nepotrebno upravno komplikacijo. Vsi indirektni davki n. pr. morajo odpasti, ravnotako najrazličnejši davki na posest nekih predmetov itd., kajti vse take davščine so v bistvu tudi krivične.

V našem državnem modelu torej ne bi imel niti državni in niti privatni nastavljenec direktno opravka z davčnim uradom. Podjetniki pa morajo skrbeti za točno plačevanje davkov. Na ta način se davčni postopek zelo poenostavi. Pričakovati je sicer, da bodo podjetniki pritiskali pri takšnem obdavčenju na mezde, kajti davčni odstotek bi bil seve znaten. Vsled tega bi bilo pri uvedbi takega davčnega postopka pač umestno, da se določijo zakonskim potom minimalne mezde. Vendar pa je treba pripomniti, da bi minimalne mezde kmalu izgubile svoj pomen. Kajti upoštevati je, da delazmožnih ljudi brez dohodkov v kratkem času ne bi bilo več, zaradi česar bi ljudje tudi ne delali za vsako ceno. Poleg tega vpliva na mezde regulativno tudi prosta konkurenca, kajti podjetja, ki bolje plačujejo, bi deloma prevzela vsaj boljše delavne moči podjetjem, ki bi slabše plačevala, ali bi jih indirektno prisilila k mezdni korekturi. V urejenih in ustaljenih razmerah bi vladala torej popolna prostost glede določanja cen in mezd po privatnih podjetnikih, kar je v gospodarstvu tudi edino pravilno. Gospodarstvo je živ organizem, ki se upira vsaki umetni utesnitvi, ker mu taka vselej škoduje. Dandanes se širi vedno bolj glas o načrtnem gospodarstvu. Pri tem se ponavlja vedno ista napaka. Svet ne potrebuje načrta glede produkcije in porabe in nobenega diktatorja cen i. t. d. Pač pa potrebuje f i n a n č n i n a č r t. Sistematično voditi produkcijo in porabo kakke države potom državne uprave je vsaj za daljšo dobo nemogoča stvar. Kdor le količkaj pozna gospodarstvo, bo uvidel, da bi produkcija po načrtu zahtevala tako ogromnega dela poklicanih vodilnih organov, da bi mu nikakor ne bili kos. Če pa take naloge ni možno izvršiti točno, potem izgubi gospodarstvo po načrtu svoj smisel. Čim pa bi bilo urejeno finančno vprašanje, bi si produkcija v najkrajšem času sama opomogla.

Še nekaj besedi o uradu za socialno skrbstvo. Dandanes stopajo socialni problemi čimdalje bolj v ospredje in po vsem svetu nastajajo

najrazličnejše socijalne ustanove, ki pričajo sicer o dobri volji poklicanih krogov, vendar pa po večini ne ustrezajo svojemu namenu. Tudi glede tega se delajo principijalne napake. Prvič potrebujejo ljudje predvsem dela in zaslužka. Če je poskrbljeno za to dvoje, se bo beda sama po sebi silno omejila. Ostalo bo pa vedno še nekaj ljudi, ki bodo potrebni podpore. To so predvsem mladoletni, bolni in stari ljudje, ki jih svojci ne morejo primerno podpirati. Takim se mora dajati direktna državna denarna podpora, kajti vsak človek načelno najbolje skrbi sam zase. Socijalne ustanove, ki nudijo potrebnim brezplačno zavetišče, namreč opravljajo svojo dolžnost večinoma slabo, ker se postrežba revežev kaj kmalu prične smatrati za milost. Zaradi tega ustanavljanje ubožnic in sličnih zavodov, dalje uvažanje starostnega in nezgodnega zavarovanja itd. nikakor ni umestno. Gospodarsko zdravi državi je direktna oskrba gori imenovanih siromakov malenkost, tudi če jih bogato podpira. V tem primeru pa bi se kaj hitro našli podjetni ljudje, ki bi ustanovili specialne zavode (nekako kombinacija hotela in sanatorija) za bolehne stare ljudi itd. Ti zavodi bi zaradi konkurence skušali nuditi čim več. Socijalnih nalog v resnici ni težko razrešiti, čim bi bilo rešeno glavno vprašanje: Kako dobiti potrebni denar.

(Konec prih.)

Zagovor

Josip Vidmar

I.

Zmotno je..., če kdo slovenstvo istoveti s katolištvom ali pa slovenstvo s svobodomnostjo oziroma humanizmom. To zadnje je storil J. V. v... članku „Duhovna služba narodu“. Tako se glasi najbolj zaostreni stavek obtožbe, ki jo je France Vodnik v članku „Narodnost in svetovni nazor“ (DiS. 33, št. 3) dvignil zoper moje misli o svobodomnosti kot važnem pogoju za pravo duhovno službo narodu ali z drugimi besedami za ustvarjanje globoko samobitne kulture. Toda ta stavek obtožnice, ki je očitno iz trte zvit, tožilec preklicuje sam in ga skuša spraviti v prave meje s temile besedami: „Ne trdi sicer (krivec), da nismo (katoličani) člani naroda, vendarle pa nam odreka kulturno in duhovno udejstvovanje v njem“. In ta moj greh da izvira odtod, ker „narodnost in kulturo istovetim oziroma vežem samo in izključno z določenim svetovnim nazorom“. Tak je prvi, dokaj zamotani in nekoliko oporekajoči si del Vodnikove obtožnice. Važen mi zaradi očitkov kot takih, marveč zaradi nekega skritega slabega razlikovanja, ki je povod za marsikako netočnost in ki ga je treba razkriti.

Prav na tem pojmovanju, da je možno izvesti socializem tudi v eni sami deželi, pa najsi je ta posamezna dežela še tako zaostala za kapitalističnimi deželami kakor sovjetska Rusija, prav na tem pojmovanju sloni politika superindustrializacije S. S. S. R.

Dne 19. septembra 1928. je pred plenomom eksekutivnega odbora komunistične stranke Stalin izjavil:

„Obdaja nas vrsta kapitalističnih držav, ki imajo bolj razvito in izpopolnjeno tehniko. Če hočemo uresničiti dokončno zmago socializma, moramo te dežele dohiteti ali celo prekositi. Uspeli bomo ali pa izginili. To velja tudi, če hočemo, da bo naša dežela neodvisna od kapitalizma, ki jo oklepa. Saj je prav tako nemogoče braniti neodvisnost neke dežele brez industrijske podlage, kakor ni mogoče ustvariti socializma brez visoko razvite tehnike. To dvoje nas sili, da pospešimo razvoj naše industrije.“

V tem se jasno kaže bistvena razlika med tradicionalnim marksizmom in med tem, kar bi lahko imenovali „stalinizem“, če bi ne delali s tem preveč časti možu, ki ga je Trockij, ki je bil vedno zelo oster (o tem bi lahko marsikaj povedali), imenoval „najvidnejšo povprečnost tretje internacionale“.

Po Marksu se mora industrializacija potom kapitalizma izvršiti pred revolucijo. Za novomarksiste v S. S. S. R. pa gre revolucija pred industrializacijo; revolucionarna oblast izvršuje sama to, kar je drugod izvršil kapitalizem. Z intenzivno industrializacijo in v tempu, ki je tem hitrejši, čim večja je bila zaostalost v tehniki, ustvarja stvarne pogoje, ki so kljub vsemu potrebni za udejstvitev socializma.

Zdi se mi, da je to vodilna misel sovjetske politike od načrta petletke dalje. Ona vodi tudi ogromne napore za izvršitev tega petletnega načrta.

Glede vojske je cilj gotovo dosežen. Rdeča armada je danes, ne rečem najmočnejša, a najštevilnejša na svetu.

Toda ali lahko rečemo, da je sovjetska Rusija v gospodarskem pogledu že sedaj dohitela ali celo prehitela velike kapitalistične države, kakor je napovedal Stalin, ko je izjavil, da je to za revolucijo vprašanje življenja ali smrti? Ali sploh kaže, da jih bo došla ali prekosila?

(Dalje prihodnjič.)

Pravilno denarstvo

(Konec.)

Zoran Hribar

Dosedanja izvajanja nam v glavnih obrisih predočajo denarni red, kakršen naj bi vladal v avtarkični državi pri popolni stalnosti gospodarstva. Toda gospodarstvo je, kakor rečeno živ organizem, ki ne izpremenja stalno le svoje strukture, temveč tudi svojo intenziteto (živahnost) zaradi stalno se menjajočih, (običajno izpopolnujočih se) produkcijskih

metod. To dejstvo moramo seveda upoštevati. Predvsem naj v to svrho definiramo dvojje pojmov: Producerski obseg in pa producersko intenziteto.

Če za proizvajanje dvojne količine nekih dobrin uporabimo v istem času dvojno količino človeških delavnih sil, potem se je dvakrat povečal producerski obseg one proizvodne edinice. Če pa v enakem času porabimo enako število človeških (ne umetnih) delavnih sil za proizvodstvo dvojne količine nekih dobrin, potem se je podvojila produktivna intenzivnost naše produktivne edinice.

S povečanjem producerskega obsega more gospodarstvo napredovati le, dokler eksistirajo še nezaposlene človeške delavne sile. Produktivna intenziteta pa lahko vsaj teoretično zavzame vsako vrednost med nič in neskončnim. Pomembnost tega dejstva smo pričeli komaj pojmovati in vendar se že močno širi glas o demonskem vplivu umetne delavne sile ne le na gospodarski, temveč na splošni kulturni napredek človeštva. Nasprotniki umetne delavne sile pa so v popolni zmoti. Oni vidijo le stroj, odnosno gospodarje, ki vsled stroja odpuščajo delovne sile, ne vidijo pa napačnega denarnega sistema, ki tiči v ozadju in brani človeštvu uživati sadove, ki naj bi mu jih prinesla znanost (tehnika). Pravilno denarstvo pa lahko probleme te vrste razmeroma preprosto reši.

Mislimo si, da vlada v našem državnem modelu trenutno popolno gospodarsko ravnovesje. In neko podjetje bi izpopolnilo svoje producerske metode tako, da bi podvojilo svojo produktivno intenzivnost v prej definiranem smislu. Tedaj lahko nastopijo nekatere posledice, ki jih hočemo posamezno obravnavati.

1. Podjetnik n. pr. ne izpremeni svojim izdelkom niti cen niti delavcem mezde, všteti svoj lastni dobiček. Obrzdi pa vse svoje nastavljenice. Potem bi se v celoti (na trgu) nič ne izpremenilo, le nastavljenici racionaliziranega podjetja bi počivali polovico prejšnjega delovnega časa. Do tega primera seveda v praksi običajno sploh ne pride.

2. Naš podjetnik pusti cene izdelkom neizpremenjene, ravno tako delovni čas, pač pa (kar v takem primeru mora storiti) odpusti polovico svojih delavcev. Zadnji stopijo takoj v službo k državi, ki plačuje svoje nove nastavljenice iz davkov (ne morda z novim denarjem). Dobički podjetja pa se nujno povečajo. Zadošča, če govorimo le o dveh ekstremnih možnostih, ki lahko nastopita vsled tega. Prva možnost: Povečani dohodki se izkoristijo za to, da se povišajo proporcionalno vse mezde, všteti čisti dobiček podjetnika samega. S tem se je dvignila kupna moč vseh prizadetih ljudi, zaradi česar bodo podjetja, ki krijejo ustrezajoči konsum, morala primerno povečati svojo produkcijo. Teoretično bodo torej odpuščeni delavci našli vsi brez izjeme delo v prizadetih (namreč razširjenih) podjetjih.

Važno je pri tem upoštevati, da bi se morala celotna denarna količina teoretično povečati točno za enkratno mezdo odpuščenih delavcev plus ustrezajoči transportni denar. Količina transportnega denarja bi se dala celo točno izračunati, če bi bila hitrost denarnega obtoka konstantna, kar pa v praksi ni. V gori omenjenem in v sličnih primerih so namreč v prvi vrsti prizadete denarne rezerve (prihranki), kar primerno poveča hitrost obtoka. Celotna denarna količina se ne more v vsakem posameznem primeru prilagoditi gospodarstvu, kakor bi to zahteval teoretičen račun. To tudi ni potrebno, ker izpremenjena hitrost obtoka nadomešča avtomatično eventualne majhne premembe v celoti denarne količine. Celotna denarna količina bi se morala po potrebi korigirati le v večjih časovnih intervalih, po zahtevah vsega v takih intervalih nakopičenega statističnega materiala. Toda ne smemo se odaljiti od našega trenutnega raziskovanja.

Druga možnost: Povečani dohodki se porabijo na ta način, da podjetnik poviša samo svoj osebni dohodek. Pri tem je važno upoštevati, da povišanje podjetnikovega čistega dobička ne gre na račun koga drugega. Če naš podjetnik s svojim povečanim dohodkom tudi več potroši, potem je slika denarnega obtoka popolnoma slična, kakor v prvem primeru, pač pa bi se izpremenila produkcijska slika, kajti naš podjetnik bi konsumiral povsem drugačne dobrine kakor pa v prvem primeru vsi nastavljeni z njim vred. Odpuščeni delavci pa bi našli kakor v prvem primeru (teoretično) zaposlitev v prizadetih razširjenih podjetjih.

3. Naš podjetnik ohrani prvotni delovni čas, kakor tudi vse stare mezde všteti svoj osebni dobiček. Pač pa primerno poceni svoje izdelke. Potem bo prodal v splošnem več svojih izdelkov kot doslej, toda z gotovostjo se sme sklepati, da ne bo prodal natančno dvojne dosedanje količine. Če se namreč kak izdelek poceni, potem v splošnem ljudje ne porabljajo v večjih množinah samo tega izdelka, temveč si kupujejo v večji množini tudi druge stvari, kajti tu odločata želja ali pa potreba po nekih dobrinah. Dalje je treba upoštevati, da se cena izdelkom pri podvojeni produktivni intenzivnosti ne more znižati natančno za polovico, ker ostanejo (kakor v našem primeru predpostavljeno) cene surovinam neizpremenjene. Na vsak način torej mora naš podjetnik odpustiti neko število svojih nastavljenecv, toda le prehodno. Pomisliti moramo namreč, da je po eni strani poraba surovin narastla, vsled česar morajo dobavitelji surovin povečati svoje obrate. Po drugi strani pa morajo storiti isto obrati, pri katerih je narasel konsum iz prej omenjenega vzroka. Na ta način pa se zopet teoretično zaposlijo točno vsi poprej odpuščeni delavci.

V praksi je seveda zadeva nekoliko drugačna, ker ni rečeno, da so odpuščeni delavci usposobljeni za kakršnosibodi drugo delo. V posameznih primerih bo naš teoretični rezultat sigurno odpovedal še iz raznih drugih vzrokov. Toda v celoti je stvar drugačna. Gospodarstvo cele države na-

preduje, event. tudi propada, istočasno povsod, čeprav ne povsod v isti meri. Zaradi tega se proces odpuščanja in zopetnega nastavljanja delovnih sil vsled izboljšanja produkcijskih metod v praksi ne bo vršil v očrtanem smislu, marveč do odpuščanja razen v izjemnih slučajih sploh ne bo prišlo, dokler ne bodo potrebe državljanov popolnoma zadoščene, in sicer ne glede na njih kupno moč, temveč glede na njih želje. Važno pa je, da mora ostati teoretično celotna denarna količina neizpremenjena, tudi če se zaradi racionalizacije znižajo samo cene produktom.

Drugih možnosti, razen navedenih treh, odnosno raznih kombinacij teh treh, ni. Dokler torej zahteve ali potrebe državljanov niso krite in sicer, da še enkrat naglasimo, ne glede na njih kupno moč, temveč glede na njih želje, tako dolgo izboljšanje produkcijskih metod pri pravilnem denarnem gospodarstvu ne more dovesti do brezposelnosti. Šele kadar bi bilo v možnih mejah zadoščeno vsem, tudi najbolj fanatičnim željam posameznika, bi postal naš rezultat glede vprašanja zaposlitve neveljaven.

Doslej seveda človeštvo še ni doživelo te vrste preobilice vsakovrstnih dobrin. In ni se nam bati, da bi kaj takega dočakalo v doglednem času. Izpopolnjevanje produkcijskih metod se namreč z daleka ne vrši tako hitro, kakor to nekateri mislijo, odnosno kakor nam to kaže videz. Prvič se vrše premembe v produkcijskih metodah razmeroma pogosto le tam, kjer zapovedujejo izredno nadarjeni gospodarji. Kajti predlogi za premembe produkcijskega načina, ki prihajajo od ne-gospodarjev, vobče ne zadoščajo. Vodja obrata mora vedno upoštevati tudi razvoj kupčije, ne samo razvoja dela. Dandanes vsekakor mnogo tvornic mrzlično izdeluje najrazličnejše stroje, ki naj bi pomogli izdelovalcem takozvanih konsumnih dobrin do racionalnejšega obratovanja, vendar je večina teh pripomočkov praktično brezpomembna, ker uporaba večinoma pokaže njih nerentabilnost. Včasih sicer leži vzrok temu res le v nerazumevanju porabljača. Toda v praksi je to popolnoma vseeno. Poglavitno je, da mora misel za premembe v produkcijskih metodah ali vsaj želja po njih priti direktno iz podjetniških možganov. Zelo nadarjeni (namreč ne le gospodarsko, temveč tudi znanstveno-tehnično) nadarjeni gospodarji pa so zelo redki. Dalje so produkcijske metode razmeroma lahko izpopolnjujejo le v nekih produkcijskih vejah, v drugih pa težje, dà, večinoma zelo težko.

Popolnoma napačno je tudi naziranje, da obstojajo le nekatere vrste dobrin, odnosno da je njih število omejeno. Z dviganjem življenskega standarda se ne pojavljajo le nove potrebe, temveč nastajajo tudi čisto novi predmeti, kajti množica domislekov in iznajdb se veča z novimi potrebami. Pri tem pa je važno upoštevati, da so potrebe pri višjem življenskem standardu čim dalje bolj individualne in zaradi tega čim dalje bolj raznolike, lahko rečemo kapriciozne. To dejstvo pa je odločen protivnik pro-

dukcije v masah in v serijah, ter zahteva celo mnogo ročnega dela. Produkcija v masah s stroji tudi ni samosmoter. Pridobiva naj človeštvu le najpotrebnejše predmete na čim racijonalnejši način, ter tako postopoma osvobaja človeštvo od duhamornega mehničnega dela. Daje pa naj mu dovolj časa, da se bo lahko posvetil višjim kulturnim smotrom in nalogam. Seveda je tako osvobajanje eminentno kulturno delo in se naravno ne more izvršiti preko noči. Vsled tega daljnoviden narodni gospodar in državnik ne sme nasprotovati tehničnemu napredku, temveč ga mora pravilno razumevati in ga pozdravljati.

Prehodno je sicer možno in verjetno, da bi pri stalnem delovnem času (n. pr. pri 8 urnemu delovniku) število nezaposlenih zaradi izboljšanih produkcijskih metod tu in tam vendarle tako raslo, da bi bila država v zadregi glede zaposlitve vseh iz privatnega gospodarstva izločenih delovnih sil. Toda v tem primeru bi bilo lahko pomagati s tem, da bi se pri neokrnjenih dohodkih splošno skrajšal delovni čas. To lahko država vsak čas stori z zakonskim določilom, zlasti ker itak razpolaga s primerno statistično kontrolo.

Na ta način bi bile absolvirane vse načelno važne točke, ki zadevajo pravilno denarstvo v gospodarsko neodvisni državi. Toda v resnici je svet razdeljen v množico držav, ki so kolikortoliko odvisne druga od druge. V doglednem času gotovo ni pričakovati, da bi se svet združil v eno samo gospodarsko enoto. Prisiljeni smo to dejstvo upoštevati in pretehtavati hočemo, kakšne koristi bi prinesla uvedba pravilnega denarstva neki državi tudi, če bi to storila brez sporazuma s svojimi sosedi.

Seveda moramo takoj poudariti, da bi imela pri tem država, ki lahko z lastno produkcijo vsaj v veliki meri, če že ne popolnoma, krije svoj konsum, mnogo ugodnejše stališče kakor pa država, ki je v mnogih važnih ozirih odvisna od inozemstva.

Morda poreče kdo: „Danes so vse države odvisne od inozemstva, kajti čeprav katera v glavnem vse, kar potrebuje, producira doma, mora vendarle vsaka mnogo izvažati, ker bi sicer ne izrabila svoje produktivne kapacitete.“ Tako naziranje je seveda popolnoma nelogično, toda napaka se skriva za napačnim denarnim sistemom.

Če motrimo gospodarstvo s tega stališča, potem so n. pr. Anglija ali Združene države ali Francija, dà celo Nemčija itd. skoroda autarkične države. Lahko bi brez najmanjšega tveganja in vsaka na svojo pest izvedle tu predlagano denarno reorganizacijo. V najslabšem primeru bi sicer zunanji svet vsaj oficijalno njihovega denarja sploh ne pripoznal. Pa kaj zato. (Radi preprostosti hočemo v naslednjem označiti državo z novim denarnim redom kot „tuzemstvo“, ostale države pa kot „inozemstvo“.) Nobenega poudara ni, da bi si zaradi tega tuzemstvo delalo skrbi. Niti mu ni potrebno zaradi tega izvajati kakršnihkoli protirepresalij. Nasprotno, tuzemstvo od-

pravi celo vse morda obstoječe zapreke glede na uvoz, kakor tudi glede na izvoz, bodisi blagovni, bodisi denarni, in sicer vseh valut, pa naj ukrene inozemstvo, kar hoče) in pripozna tudi vsak inozemski denar. Kurz poslednjega pa seveda ni fiksiran, (ker po svoji naravi ne more biti), temveč se deloma določuje po zakonu vprašanja in ponudbe, lahko pa ga tuzemstvo, če bi bilo to njegovemu gospodarstvu potrebno, tudi umetno dvigne. Umetno znižati ga seveda ne more, toda to tudi ni potrebno. Uvoženo blago bi moralo tuzemstvo plačevati samo z devizami ali z blagom. Kakor hitro bi bil uvoz v razmerju z izvozom prevelik, bi (kakor dandanes) povpraševanje po devizah naraščalo in s tem tudi vrednost deviz v razmerju k tuzemski valuti. Inozemski produkti bi se torej podražili, zaradi česar bi se morali tuzemci naposled zadovoljiti z domačimi proizvodi, ali pa bi se jim morali sploh odreči. Ravnovesje med izvozom in uvozom bi bilo kmalu upostavljeno.

Pričakovati pa je, da bi inozemstvo kmalu, vsaj privatno, pripoznalo tuzemski denar, kajti izkušnja bi mu pokazala, da vsak čas dobi zanj polnovredne produkte iz tuzemstva. Vendar je priznanje tuzemskega denarja bodisi oficijalno bodisi privatno zgolj zadeva inozemstva. Tuzemstvo lahko ne glede na to poljubno dviga svoje blagostanje, dokler ga omogoča delavnost in sposobnost njegovih državljanov. Priznanje njegovega denarja po inozemstvu prinaša le olajšave inozemstvu samemu. V primeru pa, da bi inozemstvo n. pr. vsled privatnega vrednotenja cenilo tuzemsko valuto previsoko, bi tuzemstvo kratkomalo z naredbo zvišalo oficijalni kurz onega inozemskega denarja, kar bi na celotno gospodarstvo, tudi inozemsko, vplivalo slično, toda mnogo učinkoviteje in pozitivneje, kakor dandanes uvozne carine. Teh torej tuzemstvo ne bi potrebovalo.

Ker pa denar v tuzemstvu ne donša nikakih obresti, bodo morda skušali tuzemci svoj denar nalagati v inozemstvu. Oblast jim tega ne prepoveduje, kajti tuzemci si na ta način večajo svoje premoženje na stroške inozemstva. Dokler torej inozemstvo to trpi, se s tem seveda strinja tudi tuzemstvo. Če pa bi slučajno kak tuzemec s svojimi naložbami slabo spekuliral, bi ga doletelo samo, kar je zaslužil, kajti vsaka špekulacija kot taka je nepravilno dejanje. Poglavitno je, da tuzemstvo v celoti zaradi izgube posameznega državljana ne izgubi ničesar; denarne izgube so zanj izključene, (kajti denar si tuzemstvo tiska po potrebi).

Tudi inozemcem je dovoljeno nalagati svoj denar v tuzemstvu. Vendar imajo take naložbe popolnoma privaten značaj, ker denarnih zavodov v današnjem smislu ne bi bilo več, država pa ne bi sprejemala nobenega denarja v obliki obrestujočih se naložb. Poleg tega bi bilo vsakemu inozemcu znano, da ga ščitijo vsaj tuzemska sodišča le glede posojene vsote, ne pa glede kakršnihkoli obresti itd. Pričakovati je, da zaradi tega inozemci sploh ne bodo nalagali svojega denarja v tuzemstvu. Vendar je to

vsakogar privatna zadeva, država si nikakor ne bo delala nepotrebnih stroškov za uvajanje potrebnih kontrol.

Težje stališče bi imela vsekakor gospodarsko od inozemstva močno odvisna država. Taka država lahko prilično dobro živi le toliko časa, dokler ji inozemstvo v dovoljni množini odjema proizvode. Če pa inozemski konsum pade, bodisi, kakor dandanes zaradi splošne gospodarske depresije, bodisi vsled premočne konkurence, bodisi iz političnih vzrokov itd., potem tuzemstvu ni mogoče pomagati. Odreči se mora potrebnim inozemskim produktom, če si jih ne more pribaviti samo. Take težave seveda nastopajo ravno tako pri današnjem denarnem redu, kakor bi pri novo predlaganem. Današnji red je le toliko slabši, kolikor v kritičnih dobah po nepotrebnem uničuje še obstoječo domačo produkcijo ter s tem slabi konkurenčno moč odvisnega tuzemstva. Novi denarni red bi se izognil vsaj tej nepriliki. Sicer pa je važno dejstvo, da bi si gospodarsko šibke in odvisne države kaj kmalu opomogle, če bi le ozdravele velike in gospodarsko do malega neodvisne države.

Če bi se za uvedbo novega denarnega reda istočasno odločilo več držav, se v bistvu ne bi pojavili nikaki novi problemi. Najpreprosteje in gospodarstvu najprikladneje bi bilo, če bi vse te države uvedle enoten denar, vsled česar bi praktično tvorile eno samo zvezno državo. Če pa bi iz političnih razlogov ne uvedle enotnega denarja, bi vsaj tu in tam nastopale diference v oficijalnem vrednotenju nekaterih valut po nekaterih državah, kar bi seveda spekulanti (katerih se nikdar ne manjka), takoj izrabili ter kupčevali z devizami. Njih neupravičeni zaslužek bi predstavljal neke vrste davek, katerega človeštvo pač mora plačevati, dokler si dovoljuje luksuz gospodarsko ločenih krajin.

Premembe v temeljnih upravnih načelih kake države so seveda delikatna zadeva in se ne morejo izvršiti kar na mah. V prehodu od starega redu k novemu bi se morale države predvsem ozirati na razne pogoje, predvsem na trenutno lastno gospodarsko stanje. Če bi bilo poslednje bolno, bi bila previdnost med operacijo dvakrat potrebna. Recimo, da bi se odločila ena današnjih po naravi gospodarsko dovolj samostojnih velesil za uvedbo predlaganega pravnega denarstva. Potem bi morala postopati nekako takole:

Nemudoma pričeti z organizacijo novega državnega finančnega urada z opisanimi štirimi oddelki. Statistični oddelek bi prevzel in razširil delovanje doslej morda že obstoječih statističnih institucij. V tem oziru ne bi prišlo do nobenih posebnih težav, ker so dosedanje statistične institucije že itak večinoma v državnih rokah. Istotako bi organizacija socialnega in davčnega oddelka ne bila posebno težavna. Pač pa bi bila nekoliko bolj komplicirana ustanovitev gospodarskega oddelka. Vsi državni kakor tudi privatni denarni zavodi bi namreč morali likvidirati, ter preiti v državne

roke. Preden pa spregovorimo o načinu te likvidacije podrobneje, moramo omeniti še vprašanje o državnih obvezah napram inozemstvu kakor tudi napram tuzemstvu.

Ker inozemstvo (inozemske oblasti) najbrž papirnatega tuzemskega denarja ne bi sprejemalo v plačilo, bi tuzemska državna oblast mogla svoje obveze kriti le z blagom. Kolikor bi inozemstvo v to svrho zahtevalo tisto specijalno blago, ki igra dandanes iz nerazumljivih vzrokov popolnoma izjemno vlogo, namreč zlato, bi tuzemstvo pač plačevalo z zlatom. Tuzemstvo ga lahko pogreša in ve, da si ga v kratkem lahko zopet pridobi, kolikor bi ga morda potrebovala domača produkcija. Notranje obveze pa poravna državna oblast z novim izključno državnim papirnatim denarjem. Stari denar bi se iz praktičnih ozirov ves zamenjal za novo izdanega.

Do tega trenutka bi vršile še vse javne institucije svoj posel na stari način. V trenutku pa, ko bi prešli na osnovi državnega zakona vsi državni in privatni denarni zavodi v državno last, bi se jenjalo vsako obrestovanje vlog ter vrednostnih papirjev, kakor tudi prehodno obrestovanje vseh posojil. Stremeti bi bilo za tem, da se na zahtevo vlagateljev čimpreje izplačajo njihove vloge. Razume se, da bi bila za to potrebna velika množina denarja, ki pa ne bi povzročila občutnega razvrednotenja denarja. Produkcija bi si namreč jako hitro opomogla in čim bi dosegla n. pr. stanje leta 1929., bi povečana količina denarja ne imela za posledico manjše kupne moči, kajti denarna pomnožitev bi bila le navidezna. Papirnat bankovec bi nadomestil samo knjiženi denar, ki je poprej eksistiral. Denar bi sicer najbrže v prvem hipu izgubil na vrednosti, pri previdnem postopanju pa ta padec ne bi bil niti preobčuten niti stalen, temveč novi denar bi v enem ali dveh letih sigurno dosegel prvotno kupno moč, če je ne bi celo presegel in to enkrat za vselej.

Pri likvidaciji privatnih denarnih zavodov je treba vpoštovati sledeče: Država prevzame vse njihove obveze, kakor tudi vse dolžnike. Obrestovanje dolgov vsaj prehodno preneha, kot smo že omenili, ker gre zato, da bolno gospodarsko telo čim preje okreva. Če pa kak dolжник ne bi mogel poravnati svojega dolga, država kakor že omenjeno ničesar ne izgubi. Dolgovi se morajo vračati le iz pravnih razlogov. Lastniki denarnih zavodov ne izgube svojega premoženja, pa naj si bi ga imeli naloženega v obliki rezervnih fondov ali v vrednostnih papirjih ali kakorkoli. Pač pa izgube svoje službeno mesto, torej svoje dohodke, če ne bi stopili v državno službo, kar bi bržkone večinoma storili vsi nastavljeni denarnih zavodov. Morali bi se torej posvetiti kakemu drugemu poslu. Važno je, da bi ga zaradi novega denarnega reda vsakdo tudi lahko našel, če bi ne bil v resnici brez vsakih sposobnosti. Če bi imeli lastniki svoje premoženje naloženo v vrednostnih papirjih (v delnicah itd.) bi jim te odkupila država ali po trenutnem ali pa tudi po višjem ali nižjem kursu, kakor bi pač zahtevale, ozi-

roma dovoljevale okoliščine, odnosno bi se odkup ne izvršil na mah, temveč v daljših ali krajših obrokih.

Vsi ostali delničarji bi morali na sličen način svoje delnice prodati državi, ker bi to radi storili prostovoljno zaradi novih pravnih razmer. Industrijske delniške družbe pa bi zaradi tega ne prešle v državne roke tako, kakor to pod nakupom delnic dandanes razumevamo, kajti tu ne gre za normalen nakup vrednostnih papirjev, temveč za njih uničenje, ne da bi bil zaradi tega kak državljan pravno krivično prizadet. Dividend bi bilo seveda konec, kar je popolnoma v redu. Opisani proces, to je menda razumljivo, se ne bi smel izvršiti kar na mah, ker bi to spričo trenutno bolnega gospodarstva dovedlo do prevelikega razvrednotenja denarja. Pri zdravem gospodarstvu bi seveda taka previdnost ne bila potrebna.

Industrijske delniške družbe pa bi ostale pod dosedanjim vodstvom, čigar reprezentanti bi upravljali pripadlo jim podjetje, kakor vsak privaten gospodar. Le da ne bi imeli pravice proste prodaje, odnosno prostega dedovanja. (Če niso bili slučajno sami v posesti vseh ali vsaj večine delnic, ki pa v tem primeru avtomatično izgube svojo vrednost.) Državi seveda ne plačujejo nikakršnih dividend, temveč le davke po ključu, ki je enoten v vsej državi.

V primeru preobčutne brezposelnosti bi bilo seveda umestno, da bi država razpisala vsaj nekatera važna javna dela, ki bi jih bilo treba nemudoma pričeti. Popolnoma od razmer pa bi bilo odvisno, ali bi dobivali še preostali brezposelni sploh kako ali pa razmeroma visoko podporo. Vsekakor bi število brezposelnih rapidno padalo in bi v kratkem času doseglo ničlo.

Hkratu z likvidacijo denarnih zavodov bi se morala pričeti tudi davčna reorganizacija. Najbolj nesmiselni davki bi se morali razveljaviti takoj. Vsi ostali pa bi ostali veljavni, dokler statistični urad ne bi dovolj izpopolnil svoje statistike glede vseh zaposlenih državljanov. Z nekim že več mesecev naprej določenim dnevom bi prenehale vse davčne dajatve, izvzemši dohodninskega davka, ki bi se pobiral na že opisani način. Seveda bi bil tudi davčni odstotek že javno razglašen, tako da bi se vsi podjetniki lahko pripravili na preosnovo davčnega sistema.

S tem bi bila vsekakor le v najpoglavitejših potezah očrtana celotna zamisel novega in pravilnega denarstva, kakršnega bo moral svet prej ali slej uvesti, kajti izkušnja nas uči, da ideje, zgrajene zgolj na fikcijah ali napačnih pojmih razmeroma hitro umirajo. In današnji kreditni sistem, kakor tudi pojem „kritega“ denarja spadata k takim nesrečnim idejam. Seveda v teh kratkih vrsticah niso izčrpno obravnavani niti vsi principijalno važni momenti denarnega vprašanja in tudi mnogo navedenih trditvev pogreša potrebnega dokaza ali vsaj utemeljitve. Toda namen tega članka tudi ni bil podati strogo strokovne in izčrpane teorije narodnega

gospodarstva, temveč naj bi čitalcem le pojasnil, da si do danes v nekaterih temeljnih vprašanjih državnega sožitja niti z daleka nismo na jasnem in da je treba prevrata, celo temeljitega prevrata vsekakor že v teoretičnem mišljenju vseh državnikov sveta, če hočemo hitro in sistematično, zato pa *t r a j n o* pomagati svetu iz današnjih brezupnih razmer. Le jasno mišljenje privede do spoznanja resnice. Brez tega spoznanja pa ni reda in brez reda ni blagostanja. Odveč so vse blagodneče fraze, če ne temeljijo na solidnem mišljenju.

Vsekakor je zanimivo, da nam kritično proučen pojem denarja ter na njem zgrajen pravilen denarni red sam po sebi prepoveduje razne pravno neupravičljive pojave kakor n. pr. obrestne dohodke itd., torej dohodke brez protiusluge. Že dolgo se mnogi upirajo nekaterim družbenim ustanovam, ki branijo ter gojijo tak državnogospodarski red. Toda upirajo se le vsled svojega pravnega čuta. Izkušnja pa je pokazala, da je čuvstvo samo prešibka sila, da bi mogla uspešno nasprotovati neupravičenim zahtevam nekaterih privilegirancev. Pričakovati pa smemo, da bo popolnoma nepristranska in hladna matematična zahteva splošno narodno-gospodarskega sistema imela več sreče. Naposled nezaslужeni dohodki večinoma tudi ne prinašajo blagoslova, kajti resnično srečen more biti le človek, ki je našel svojo srečo v delu. Upajmo, da skoro napoči dan, ko bo dela in tako tudi kruha dovolj za vse ljudi.

Vida Taufer:

Zarja

Med nama luč je
v mavrici razpeta;
v loku pada tja na vzhodno stran.
In jaz sem noč,
s tančico rahlo speta,
a ti si solnce, ti si svetel dan.
Od jutra do večera,
romaš k meni,
zvečer te skrijem v svojo drobno dlan;
pod nama svet je
v dolgi, sivi temi,
ob južnem vetru, toplo razčesan.
Ves čas z oblaki
k zvezdam hrepeniva,
ljubezni tihe čakava zaman.
Potem te lepša žena
z roke sname.
in te odpelje tja na vzhodno stran.